પ્રવચન નં. ૧૯, ગાથા-૨૯ થી ૩૧, શનિવાર, જેઠ વદ ૯, તા. ૨૭-૬-૧૯૭૦

આ 'અષ્ટ પાહુડ', એમાં દર્શનપાહુડનો અધિકાર (ચાલે છે). ૨૯મી ગાથા. **'આગે કોઈ આશંકા કરતા હૈ કિ...'** કોઈને એવી શંકા સમજવા માટે થાય કે **'સંયમીકો વંદને યોગ્ય કહા...'** તમે તો એમ કહ્યું કે જેને સમ્યગ્દર્શન હોય, આત્માનું સમ્યક્ ભાન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર હોય એ વંદન કરવા લાયક છે. જેને મોક્ષમાર્ગ અંદર હોય. ચૈતન્ય આત્મા, એનો એને અનુભવ હોય. જે ધર્મનું પહેલું રૂપ-સ્વરૂપ (છે). રાગ ને પુણ્યના વિકલ્પથી જુદો એવું આત્માનું જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાન એ પહેલી ચીજ હોય. એ ઉપરાંત સ્વરૂપમાં લીનતા, સંયમ ચારિત્ર હોય તો એ વંદન કરવા લાયક છે. **'તો સમવસરણાદિ વિભૂતિ સહિત તીર્થંકર હૈં વે વંદને યોગ્ય હૈ યા નહીં?'** તો તીર્થંકરને તો એટલી મોટી વિભૂતિ હોય કે (એવી વિભૂતિ) સાધારણ પ્રાણીને હોય નહિ. ઇન્દ્રો આવીને સમવસરણ-ધર્મસભા રચે. ચોસઠ ચામર ઢાળે, ચોત્રીસ અતિશય હોય. કહો સમજાણું? સંયમ તો ક્યાં, ત્યાં સંયમ રહ્યો નહિ. સેઠી! તો વંદવા યોગ્ય છે કે નહિ? એનામાં ગુણ છે કે નહિ? એમ કહે છે. ગુણ વંદનિક માથે કહ્યું છે ને? (ગાથા-૨૭). 'ण वि देहो वंदिज्जइ' ગુણ વંદવા લાયક છે તો આમાં ક્યાં (ગુણ આવ્યા)? આ તો (સમવસરણની વિભૂતિ છે). એય..! ઇન્દ્રોને પણ આશ્ચર્ય થાય એવો તો જેનો સ્વભાવભાવ હોય. અને ચોસઠ ચામર દેવો ઢાળે આમ. ખમા.. ખમા..! જુઓને આ પવન ન હોય તો ચોપડી આમ રાખવી પડે છે ને. એમ ન રખાય, હોં! ચોપડી, એમ કહું છું. ગરમી હોય તો કાંઈ ચોપડી વાંચવાની પવન માટે રખાય? એને તો ઇન્દ્રો પુણ્યને કારણે ભક્તિથી ચોસઠ ચામર નાખતા. એને કાંઈ ઠંડી, ગરમી (લાગતી નથી). એને કાંઈ પરસેવો થાતો નહોતો. સેઠી! એને કાંઈ પરસેવો નહોતો. મહા ગુણવંત પરમાત્મા એ તો સર્વજ્ઞ હતા. એ **'વંદવા યોગ્ય હૈં યા નહીં? ઉસકા સમાધાન કરનેકે લિયે ગાથા કહતે હૈં કિ-જો તીર્થંકર પરમદેવ હૈં...'** એ તો પરમ પરમાત્મદશા જેને અંતર પ્રગટી, દિવ્યશક્તિ પ્રગટી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રના બળ વડે (પરમાત્મદશા પ્રગટી છે). જુઓ! આ ધર્મ! અંતર આત્માના પૂર્ણ સ્વભાવની અનુભવ, પ્રતીત અને રમણતા (થવી) એ ધર્મ (છે). એ ધર્મ દ્વારા ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું, એને પૂર્ણ ગુણ પ્રગટ થયા. સમજાણું?

'સમ્યક્ત્વસહિત તપકે માહાત્મ્યસે...' ભગવાન તો પૂર્વે આત્માના આનંદસ્વરૂપનો અનુભવસહિત તપ એટલે સંયમ, ચારિત્ર સહિત ભગવાન હતા. એના માહાત્મ્યથી તીર્થંકર પદવી પામ્યા. **'વે વંદને યોગ્ય હૈં :-'** એ ખુલાસો અહીંયાં ૨૯ ગાથામાં કરે છે.

चउसट्ठिचमरसहिओ चउतीसहि अइसएहिं संजुत्तो।
अणवरबहुसत्तहिओ कम्मक्खयकारणणिमित्तो।।२९।।

અર્થ :- 'જો ચૌંસઠ ચંવરોસે સહિત હૈં,...' ભગવાને આત્માનું ધ્યાન કરી અનુભવ કરી,

જે ધર્મનું મૂળ રૂપ છે. આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદને સમ્યગ્દર્શનમાં, સમ્યગ્જ્ઞાનમાં પ્રથમ પ્રાપ્ત કરી અને સ્વરૂપની સ્થિરતાના સંયમ દ્વારા, એમાં કોઈ વિકલ્પ રહી ગયો એમાં તીર્થંકર ગોત્ર બંધાઈ ગયું. છતાં એ વિકલ્પને તોડીને જેણે વીતરાગતા પ્રગટ કરી અને વીતરાગતા પછી એને કેવળજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતઆનંદ ભગવાનને પ્રગટ થયા. એવા ભગવાન ચોસઠ ચામર સહિત છે છતાં એ વિભૂતિ કંઈ એની નથી, એ તો પુણ્યને લઈને, દેવો ભક્તિને લઈને ચામર ઢાળે છે. આ પવન ગરમી પડતી હશે માટે ભગવાનને માટે કરતા હશે? નહિ. આ ઠાકોરને નથી કરતા? શિયાળો હોય તો અગ્નિ તાપે. સાંભળ્યું છે કે નહિ? સાંભળ્યું છે, આપણે દેખ્યું કે દિ' હોય? ઠાકોરની પ્રતિમા હોય ને? શિયાળામાં એને અગ્નિ સગડી તાપે. ઉનાળામાં પંખા નાખે. પંખા નાખે. ભગવાનને ન્યાં ક્યાં (ગરમી લાગે)? એ.. 'નવનીતભાઈ'! કેટલા ભોગ ચડાવે. ભોગનો કાળ છે, ભોગના દર્શન છે, આજ ફલાણાના દર્શન છે. ભાગ્યાભાગ કરે માણસ. 'અમરેલી'માં બહુ જોયેલું. અપાસરાની જોડે હતું. ભાગે બાઈ એકદમ. આહાહા..! દર્શન કરવા. કોના દર્શન?

અહીં તો આત્મા પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ જ્ઞાનનો સ્વભાવ (છે) એવો અંતરમાં અનુભવ થઈને જે કર્તવ્યમાં કર્તવ્ય કરવાનું છે તે આ. સમજાણું કાંઈ? એવો અનુભવ કરીને સ્વરૂપમાં લીન થયા એમાં વચ્ચે કોઈ વિકલ્પ રહી ગયો હતો તો તીર્થંકર ગોત્ર બંધાઈ ગયું. પણ એ વિકલ્પને તોડીને પછી કેવળજ્ઞાન પામ્યા. સમજાણું કાંઈ? વિકલ્પથી ને તીર્થંકર પ્રકૃતિથી પામ્યા નથી.

મુમુક્ષુ :- તોડના ક્યા?

ઉત્તર :- વિકલ્પકા અભાવ કર દિયા. તોડને કા અર્થ ક્યા? એ તો રાગ છે. રાગ કા અભાવ કરકે વીતરાગતા લિયા. તબ કેવલજ્ઞાન પાયા. સમજાણું કાંઈ? આહા..!

'ચૌંસઠ ચંવરોંસે સહિત હૈં, ચૌંતીસ અતિશય સહિત હૈં,...' એ પુણ્યનો પ્રભાવ બતાવ્યો. **'નિરંતર બહુત પ્રાણિયોંકા હિત જિનસે હોતા હૈ...'** એવી વાણી ભગવાનની છે. સાંભળનાર પ્રાણીને હિત થવામાં વીતરાગની વાણી નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ? પરમાત્મા તીર્થંકર થાય (ત્યારે) ૐ... ધ્વનિ આખા શરીરમાંથી (નીકળે). અને જીવ... શું કીધું? જુઓ! '**अणवरतबहुसत्त्वहित:**' **'નિરંતર બહુત પ્રાણિયોંકા હિત જિનસે હોતા હૈ...'** બહુ પ્રાણીનું છે ને? અને નિરંતર. વાણી એવી છે. રૂડા જીવો ભગવાનની વાણી સાંભળે, સભામાં આત્મદર્શન પામે. એમાં નિમિત્ત છે, એ વાણી કંઈ પમાડતી નથી. પણ ભગવાનની વાણીમાં એમ આવ્યું હોય છે કે ભાઈ! આત્મા તું પોતે પ્રભુ પૂર્ણાનંદનો નાથ છો. તું ક્યાં શોધવા રાગમાં અને પરમાં જાય છે. તારો પ્રભુ તારી પાસે પૂરો પડ્યો છે. એ પામર નથી, એ ભિખારી નથી, એ સંસારી નથી. સમજાણું કાંઈ? એમ વીતરાગની વાણીમાં પૂર્ણ ઉત્સાહ ભરેલી વાણી (આવે છે). તું પૂર્ણ છો ને, ભાઈ! જ્યાં નજર નાખવાની છે એ તો પૂર્ણ વસ્તુ છે. આહાહા..! એમાંથી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ અંતરના સ્વભાવમાંથી અંતર્મુખ થયે પ્રગટ થાય છે. એવી

ભગવાનની વાણી સાંભળીને ઘણા અંતર્મુખ થઈને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન પામે છે. સમજાણું કાંઈ?

'નિરંતર બહુત પ્રાણિયોંકા હિત...' ઘણા જીવો. જુઓ! દેડકા જેવાના જીવ હોય. લ્યો! આમ ડ્રાઉં ડ્રાઉં કરે. એકદમ વાણીનો ધોધ છૂટતો હોય અંદરથી. સાક્ષાત્ ૐસ્વરૂપ ભગવાન દેવાધિદેવ અમે છીએ, એવો જ તું દેવાધિદેવ છો. આહાહા..! એ વીતરાગની વાણીમાં આવું આવે. સમજાણું કાંઈ? લ્યો, આ વળી યાદ આવ્યું. વીતરાગની વાણી એમ કે ભગવાને દીઠું હશે (એમ થશે). વીતરાગની વાણી બધા જીવને હિતકારી હોય એમ કહ્યું ને? સમજાણું? એ વાણીમાં એવું આવે કે પેલો સાંભળે તો એને અંતરમાં ઊતરવાનું મન થાય અને તેથી એના હિતમાં નિમિત્ત કહેવામાં આવે. એવી વાત છે. એ.. શું કહ્યું આ? તે દિ' ક્યાં હતા તમે? એ તો (સંવત) ૧૯૭૨ની વાત છે. સાંભળ્યું હતું તમે? ૧૯૭૨-૭૨, કેટલા વર્ષ થયા? ૨૮ + ૨૬ = ૫૪. ૫૪ વર્ષ પહેલાની વાત છે. ભગવાને દેખ્યા હોય એ ભવ થાય. ભગવાનની વાણી આવી ન હોય. એ.. 'સેઠી'! વાણી એવી ન હોય. વીતરાગની વાણી-ભવનો અભાવ જેણે કર્યો એની વાણી ભવના અભાવની હોય. સમજાય છે કાંઈ? સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર.... અહીં ભાષા શું છે? જુઓને! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શું શૈલી છે જુઓ! 'કુંદકુંદાચાર્યે' કહ્યું હતું. ભગવાને પણ એવો જ ઉપદેશ કર્યો છે.

અમે પણ સમ્યગ્દર્શન ધર્મ પામ્યા એ પહેલા પૂર્ણ પરમાત્મા અરિહંત થઈ ગયા એના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય જાણીને અમે અંતરમાં ઉતર્યા ત્યારે અમને સમ્યગ્દર્શન થયું. એવો જ ઉપદેશ ભગવાનની વાણીમાં આવે. સમજાણું કાંઈ? એથી '**अणवरतबहुसत्त्वहितः**' નિરંતર અનંત ઘણા પ્રાણીઓ, અનંત તો ન હોય, સંખ્યાત હોય. સમજાણું કાંઈ? અસંખ્યાતા સમકિતી છે પણ એ કાંઈ બહાર સાંભળવા ન આવે. પશુ છે ને? અહીં તો સંખ્યાતા સાંભળવા આવે. દેવ હોય, મનુષ્ય હોય કે પશુ (હોય) પણ વાણી વીતરાગની (આવી હોય). જુઓ! આ વાણીની પુણ્યની વાત કરે છે, હોં!

'નિરંતર બહુત પ્રાણિયોંકા હિત જિનસે હોતા હૈ...' જેનાથી હોય એવા એ ભગવાનની વાણી હોય. આહાહા..! જગાડી દે આમ, જાગ રે જાગ! પ્રભુ! તું પૂર્ણ પ્રભુ છો ને. તારા વિકલ્પમાં પણ આવવું એ તારી જાત નથી. આહાહા..! અમારી તરફ સાંભળવાનો વિકલ્પ એ પણ તારો સ્વભાવ નથી, એમ ભગવાન કહેતા. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એના અંતરમાં જા. ભગવાન બિરાજે છે. પરમાત્મા, તું પોતે પરમાત્મા છો. આહાહા..! દયા, દાન ને વ્રત, ભક્તિના વિકલ્પો રાગ (છે). એ તારા સ્વભાવમાં નથી, એનાથી તારું હિત નથી. તારું હિત તો અંદર ભર્યું છે, ભગવાન! એમ કહ્યું ને? **'નિરંતર બહુત પ્રાણિયોંકા હિત જિનસે હોતા હૈ ઐસા ઉપદેશકે દાતા હૈં,...'** દેખો! એવા ઉપદેશના દાતા છે. એય...! 'દેવાનુપ્રિયા'! આવી વાણી હોય.

મુમુક્ષુ :- અત્યારે એમ જ છે.

ઉત્તર :- નહિતર એમ કહે, ભગવાન જાણે ભાઈ. ક્યારે અમારે ભવ ઘટશે. હવે સાંભળને! ભવ કેવા વસ્તુમાં? ભગવાનઆત્મામાં ભવ કેવા અને ભવના કારણ કેવા અંદરમાં?

એવી વાણી વીતરાગ કહીને અનુભવ કરાવે, એમ કહે છે, ભાઈ! આહાહા..! આમ અનુભવ કર, ભગવાન! ભાઈ! જોને તું. તારામાં પૂર્ણ આનંદ અને જ્ઞાન પડ્યું છે, પ્રભુ! એ તારી પ્રભુતાથી પૂર્ણ પ્રભુ (છે) એને સંભાળને. એમ વીતરાગની વાણી આવે, કહે છે. 'રામજીભાઈ'! આહાહા..!

ઘણા પ્રાણી (એમ) ભાષા લીધી છે ને? સંખ્યા નથી લીધી. '**बहुसत्त्व**' નામ જીવો. ભાષા '**सत्त्व**' લીધી છે. આહાહા..! '**सत्त्व**' ઘણા જીવો જે સત્ત્વવાળા જીવ છે એના હિતની વાણી ભગવાનની આવે છે. સુખની પ્રાપ્તિના ઉપાયની વાણી એમાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? તારા ઘરમાં જા. પરઘરથી પાછો વળ, એવી વાણી વીતરાગની હોય છે, લ્યો! કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'ઔર કર્મકે ક્ષયકા કારણ હૈ...' દેખો! કર્મના ક્ષયનું કારણ કહેવું, આત્માના ગુણની પર્યાયને, એ નિમિત્ત. એને ઠેકાણે ભગવાનની વાણી અને ભગવાન કર્મના ક્ષયનું કારણ (કહ્યું). ભાઈ! ક્ષયોપશમનું કે ઉપશમનું (કારણ) એમ નહિ. ભાષા તો જુઓ! છે ને? મૂળ પાઠ છે. ઇ તો હેતુ છે આખો. મૂળમાં ભાવ કરાવે એવી વાણી વીતરાગની હોય, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પૂર્ણ આનંદનો પ્રભુ, શાંતિનો સાગર તું છો, ભાઈ! તારી નજરને આળસે સંસાર રહી ગયો છે. સમજાણું કાંઈ? જ્યાં નજર નાખ તો આનંદનો કંદ પ્રભુ, આનંદધામ અતીન્દ્રિય સ્વાદનું સરોવર છે એ તો. એને કાંઠે અંદરમાં જા અને મીઠા, મધુરા આનંદના પીણા પી, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાય છે? વિષયના ભોગની રુચિનું તો વિરેચન કરાવી નાખે. એ આવી ગયું છે ને પહેલું? જિનવચન વીતરાગના કેવા હોય? રેચ કરાવી નાખે આમ. આહા..! અરે..! પ્રભુ! તારામાં આનંદ છે ને! પ્રભુ! આ વિષયમાં સુખની કલ્પના! ક્યાં ગયો તું? સમજાય છે કાંઈ? જ્યાં નથી ત્યાં ગયો, આ શું તને થયું? ભગવાન અંદર (છે).

એવી વાણી આવે કે વિષયની સુખબુદ્ધિનો તો રેચ કરાવી નાખે, ઝાડા કરાવી નાખે. આવા પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ કેવળજ્ઞાનીની સમવસરણમાં વાણી નીકળે. ઇન્દ્રો હોય, ગણધરો હોય. આહાહા..! એટલે કે પર તરફના ભાવને હણાવે એવી એની વાણી હોય. 'ધીરુભાઈ'! લ્યો, આ વીતરાગની વાણી આવી હોય. એવી શૈલી (છે). કારણ કે પોતે સર્વજ્ઞ થયા એ પહેલા જ્યારે તીર્થંકર ગોત્ર બાંધ્યું ત્યારે વિકલ્પ તો એવો હતો કે હું પૂર્ણ થાઉં અને જીવો ધર્મને પામે. તો એની વાણીમાં તો ધર્મ પામવાનું જ એ નિમિત્ત હોય. પડવાનું, હેઠે જવાનું, પાછું ફરવાનું એ વાણીમાં હોય નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'કર્મકે ક્ષયકા કારણ હૈ ઐસે તીર્થંકર પરમદેવ હૈં વે વંદને યોગ્ય હૈં.' ગણધરો અને ઇન્દ્રોને પણ વાંદવા લાયક છે. એ વિભૂતિ તો લોકો, ઇન્દ્રો કરે છે, એમાં એને શું છે? સમજાણું કાંઈ?

ભાવાર્થ :- 'યહાં ચૌંસઠ ચંવર સહિત અતિશય સહિત વિશેષપનેસે તો તીર્થંકર કા

પ્રભુત્વ બતાયા હૈ...' બહારની પુણ્યપ્રકૃતિ, હોં! તીર્થંકર એટલે અંદર સ્વભાવની નહિ. '**ઔર પ્રાણિયોંકા હિત કરના તથા કર્મક્ષયકા કારણ વિશેષણસે દૂસરે ઉપકાર કરનેવાલાપના બતાયા હૈ,...**' લ્યો. બેય. પરના ઉપકારમાં નિમિત્ત ઇ. જુઓ! વ્યવહાર આવ્યો. વ્યવહાર પણ આવો હોય એનો, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- હિતમાં નિમિત્ત છે ને. ઉપકાર કરનાર જે પોતાનો આત્મા અંદરમાં (છે), એને વાણીમાં આવે છે. ભગવાનની વાણીમાં. પૂર્ણ આનંદનું ધામ સરોવર સ્વયંભૂ દરિયો છો. ભાઈ! તારામાં અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વયંભૂ સમુદ્ર છો. એમાં નજર નાખ. એવી વાણીમાં નિમિત્તપણું હોય છે એથી તે સર્વ જીવનું હિત કરવામાં, ઉપકાર કરવામાં ઉપકારી કહેવામાં આવે છે. ઉપકાર જેને આત્માનો અંદરમાં થાય તેને વાણી ઉપકાર કરે એમ કહેવામાં આવે છે. જે આત્માઓએ ભગવાનની વાણી સાંભળી, તીર્થંકરની વાણી સાંભળી, કેવળી પણત્તો ધમ્મો શરણં, એમ આવ્યું કે નહિ? એવી વાણી સાંભળીને જે આત્માનું અંતરમાં હિત કરનારા છે, અંતરમાં આત્માનો ઉપકાર કરનારા (છે), પોતે દેવ, પોતે ગુરુ ને પોતે ધર્મ. એમ ભગવાનની વાણીમાં આવ્યું હતું. સમજાણું કાંઈ? એવું જેણે અંતરમાં આત્માને ઢંઢોળી, ખોળીને શોધી લીધો છે. અને એના ઘોલનમાં જે વર્તે છે, એવા ધર્મીને જીવે પોતે પોતાનો ઉપકાર કર્યો છે એને વીતરાગની વાણી વ્યવહારે ઉપકાર (કરે) છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો ઉપકાર થાય જ એની વાત છે. વીતરાગની વાણી સાંભળનારને અંદરમાં લાયક-પાત્ર હોય એને જ એ વાણી નિમિત્ત આવે. ત્યારે એને ઉપકારી કહેવામાં આવે. સમજાણું કાંઈ?

'**ઉપકાર કરનેવાલાપના બતાયા હૈ, ઇન દોનોં હી કારણોંસે જગતમેં વંદને પૂજને યોગ્ય હૈં. ઇસલિયે ઇસપ્રકાર ભ્રમ નહીં કરના કિ-તીર્થંકર કૈસે પૂજ્ય હૈં,...**' સમજાણું કાંઈ? '**તીર્થંકર સર્વજ્ઞ વીતરાગ હૈં,...**' હવે ગુણ લીધો. એ તો પૂર્ણ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા. બહારની ઋદ્ધિ તો ઇન્દ્રો પોતાની ભક્તિથી અંદર કરે. એને કાંઈ લેવાદેવા નથી. એને કાંઈ ચામર સાથે સંબંધ નથી અને સમવસરણ સાથે નથી, વાણી સાથે સંબંધ નથી. ઓ..હો...! સમજાણું કાંઈ? તીર્થંકર તો સર્વજ્ઞ છે. એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણનારા અને વીતરાગ (છે). પહેલા વીતરાગ થયા પછી સર્વજ્ઞપણું થાય છે તો સર્વજ્ઞ વીતરાગ છે. એને કાંઈ આ ચામર ઢાળે માટે સુખ-શાંતિ મળે એમ હશે? વાણી નીકળે માટે ઠીક થાય છે એમ છે અંદર? વાણીને કારણે વાણી નીકળે છે. સમજાણું? જુઓ! આ તીર્થંકર એટલે સર્વજ્ઞ વીતરાગ ગુણે આવા હોય અને પુણ્યમાં આવા હોય, એમ બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ? ઇ ગુણી છે માટે વંદવા લાયક છે.

'**ઉનકે સમવસરણાદિક વિભૂતિ રચકર ઇન્દ્રાદિક ભક્તજન મહિમા કરતે હૈં.**' દેખો! એ તો ઇન્દ્રો આવીને ભક્તિ (કરે છે કે) ઓ..હો..! પ્રભુ! સમવસરણની રચના (થાય), દેવો આવીને ચામર ઢાળે, આવે છે ને? એવા ચામર કે બગલાંની પાંખ જેવા. આવે છે ને ઓલામાં? .... સ્તુતિમાં આવ્યું છે. જાણે બગલાંની પંક્તિ ઊંચી નીચી થતી હોય એવા ધોળા, ઉજળા

ચામર દેવો વીંઝે. શું કરવા? ભગવાનને શાતા થવા માટે, એમ હશે? એ તો અનંત આનંદમય છે. એને શાતા પરથી ક્યાં લેવી છે ને દેવી છે. જેને અનંત આનંદની કળી ખીલી ગઈ છે. પૂરી. પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. એ તો વીતરાગ છે. આહા..! ભક્તજનો પોતાની ભક્તિથી મહિમા કરે.

'ઇનકે કુછ પ્રયોજન નહીં હૈં,...' ઇનકે કુછ પ્રયોજન નહીં હૈ. ભગવાનને કાંઈ પ્રયોજન નથી. **'સ્વયં દિગંબરત્વકો ધારણ કરતે હુએ અંતરિક્ષ તિષ્ઠતે હૈં...'** લ્યો. ભગવાન તો દિગંબર છે, આમ વસ્ત્રનો તાણો પણ તીર્થંકરને હોય નહિ અને અંતરિક્ષ સિંહાસનથી ઊંચે બેઠા હોય. હેઠે સિંહાસનને અડે નહિ. આહાહા..! જુઓ! આવા દેવનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે ભેગા અને એને સર્વજ્ઞ અને વીતરાગતા હોય છે એ વંદવા અને આદરવા લાયક છે. સમજાણું કાંઈ?

'સ્વયં દિગંબરત્વકો ધારણ કરતે હુએ...' નગ્નમુનિ છે એ તો. તીર્થંકર છે એ કેવળ પામ્યા. નગ્ન હોય છે. શરીર તદ્દન નગ્ન દિગંબર. **'અંતરિક્ષ તિષ્ઠતે હૈં....'** બેસવાનું પાછું કોઈ કહે, સિંહાસન છે ને? આ બધા સમવસરણ ને (બધું છે ને). ઇ તો અધ્ધર બેસે છે. સિંહાસનથી અધ્ધર હોય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'ઐસે જાનના.'** લ્યો.

आगे मोक्ष किससे होता है सो कहते हैं :–

ગાથા-૩૦

णाणेण दंसणेण य तवेण चरियेण संजमगुणेण।
चउहिं पि समाजोगे मोक्खो जिणसासणे दिट्ठो।।३०।।

ज्ञानेन दर्शनेन च तपसा चारित्रेण संयमगुणेन।
चतुर्णामपि समायोगे मोक्षः जिनशासने दृष्टः।।३०।।

સંયમ થકી, વા જ્ઞાન-દર્શન-ચરણ-તપ છે ચાર જે;
એ ચાર કેરા યોગથી, મુક્તિ કહી જિનશાસને. ૩૦.

अर्थ :– ज्ञान, दर्शन, तप और चारित्रसे इन चारोंका समायोग होने पर जो संयमगुण हो उससे जिन शासनमें मोक्ष होना कहा है।।३०।।

ગાથા-૩૦ ઉપર પ્રવચન

'આગે મોક્ષ કિસસે હોતા હૈ સો કહતે હૈં :-' લોકો કહે છે ને? અમારે સુખ કેમ પ્રાપ્ત થાય? ધર્મ કેમ થાય? મુક્તિ કેમ થાય? આ પ્રમાણે ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે.

णाणेण दंसणेण य तवेण चरियेण संजमगुणेण।
चउहिं पि समाजोगे मोक्खो जिणसासणे दिट्ठो।।३०।।

ઓ..હો..હો...! 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, જૈનશાસનમાં આમ કહેવામાં આવ્યું છે. જૈનશાસનમાં આ રીતે લખ્યું છે. વીતરાગમાર્ગમાં આ રીતે કહ્યું કે, '**જ્ઞાન...**' આત્માનું જ્ઞાન-સ્વસંવેદનજ્ઞાન. આત્મા અંદર વસ્તુ ચૈતન્યબિંબ છે એનું જ્ઞાન એ મોક્ષનું કારણ છે. આત્માનું '**દર્શન,...**' આત્માની નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ એ સુખનું કારણ અને ધર્મરૂપ મોક્ષનું કારણ (છે). '**તપ,...**' એટલે ઇચ્છાનિરોધ. અતીન્દ્રિય આનંદની ઉગ્રતા એ વડે. અને '**ચારિત્રસે...**' બેય મૂક્યા છે ને.

'**ઇન ચારોંકા સમાયોગ હોને પર...**' '**संजमगुणेण**' '**चरियेण संजमगुणेण**' એ શબ્દ ન આવ્યો. ઇ પછી બધું છે, જોયું? '**ઇન ચારોંકા સમાયોગ હોને પર જો સંયમગુણ હો...**' એમ નાખ્યું છે. '**चउहिं पि समाजोगे मोक्खो जिणसासणे दिट्ठो**' સમજાણું કાંઈ? ચારેયના મેળથી અંદર સંયમપણું પ્રગટ્યું છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર અને તપ ઇચ્છાનિરોધ, એ ચારના સમાયોગે અંદરમાં પરથી હઠી અને સ્વરૂપમાં સ્થિરતા જામી છે એવા સંયમગુણ વડે કરી '**જિન શાસનમેં મોક્ષ કહા જાતા હૈ.**' વીતરાગમાર્ગમાં આ કારણે મોક્ષ થાય એમ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાને તો આમાં એમ પણ ન કહ્યું કે મારી ભક્તિથી તારો મોક્ષ થાશે. એમાં ક્યાંક આવી જતી હશે. આમાં ક્યાંક આવી છે. સમજાણું? તપમાં આવી જાય. તપમાં આવે છે ને? ચારિત્રમાં વ્રત આવે, વિકલ્પ છે અને તપમાં આવે છે ને? અનશન, ઉણોદરી, વિનય ને વૈયાવચ્ચ નથી આવતું? એમાંથી કાંઈક થાતું હશે. આ તો ત્યારે સંયમપણું વીતરાગી પર્યાય છે એ મોક્ષનું કારણ છે એમ કહે છે. તેથી તો સંયમ કીધો છે. સમ-યમ. સમ્યક્ પ્રકારે આત્માના અનુભવ સહિત અંદરમાં યમ એટલે લીનતા થવી એ મોક્ષનું કારણ છે. આહાહા..!

અહીં તો એવી વાત છે કે જેને જન્મ-મરણથી છૂટવાની વાત હોય એની વાત છે. ક્યાંક મીઠાશ સ્વર્ગમાં ને શેઠાઈમાં ને રાજમાં ને ચક્રવર્તીપણામાં રહી જાય એને સંસાર જોવે છે, એને મોક્ષ જોતો નથી. આહાહા..! એને મોટપ જોવે છે. બહારની (મોટપ). એ મોટપવાળાનો આ માર્ગ નથી, કહે છે. આહા..! સમજાણું કાંઈ?

જૈનશાસન વિષે એમ ભાષા કરી છે ને? વીતરાગ શાસનમાં. જૈનશાસન કોને કહ્યું ત્યાં? પંદરમી ગાથામાં જુઓને! શુદ્ધઉપયોગ ભાવશ્રુતજ્ઞાન તે જૈનશાસન. ઠીક! સમજાણું કાંઈ? બાળક હોય એને બહુ એવું ન કરીએ. ઇ તો ચાલે. સમજાણું કાંઈ? પોતે બાળક હતા ત્યારે એવા હતા, એમ યાદ કરીને સમાધાન રાખવું. એ તો બાળક છે તો હલે. .... જાય છે તો શું થયું?

મુમુક્ષુ :- માથુ મારે.

ઉત્તર :- માથુ મારે. વાંધો ઇ હતો. માથુ મારે. એમાં કાંઈ નહિ, બાળક છે. નાના બાળક ઇ બિચારા આવ્યા છે ને બેઠા છે ને. કહો, સમજાણું કાંઈ? અહીં સૂવું ન જોઈએ, હોં! છોકરાઓએ ધ્યાન રાખવું અને ભીંતને ઓથે ન બેસવું જોઈએ. એ તો ઘરડા હોય એ ભીંતને ઓથે બેસે, છોકરાઓ ભીંતને ઓથે બેસે? અહીં કહે છે,... આહાહા..! ખાવું હોય તો કાંઈ ભીંતની ઓથે બેઠા બેઠા ખવાય? તોય આમ કરવું પડે.

મુમુક્ષુ :- તોય વાંકુ વળવું પડે.

ઉત્તર :- વાંકુ વળવું પડે.

મુમુક્ષુ :- ખુરશી ઉપર બેઠો હોય તોય એમ કરવું પડે.

ઉત્તર :- ખુરશી ઉપર બેઠો હોય તોય આમ કરવું પડે, થોડું તો વળવું પડે. સાંભળનારે તો... શું કહેવાય? ઊંઘની ન લેવી જોઈએ. ઊંઘની ઓથ લીધી જરી, આરામની. આહાહા..!

આવો માર્ગ ક્યાં મળે? ભાઈ! માંડ માંડ ચોર્યાશીમાંથી નીકળીને, નિગોદમાંથી નીકળીને (અહીં આવ્યો). સમજાય છે? અને નિગોદમાંથી ઘણે વખતે નીકળ્યો પણ પછી ભવમાંથી ક્યાંકથી નીકળ્યો છે ને. આહાહા..! અરે...! ભવના ભ્રમણમાં રહ્યો, ઘાણીની પેઠે પીલાણો. આહાહા..! નિગોદમાં એક શ્વાસમાં અઢાર ભવ, ગજબ વાત છે! ભગવાન કેવળી કહે છે. નિગોદ આ બટાટા, શક્કરકંદ, લીલ, ફૂગ એક શ્વાસમાં અઢાર ભવ. જન્મે ને મરે, જન્મે ને મરે. આહાહા..! ઇ આકુળતાના દુઃખો જન્મ-મરણના. ભાઈ! એ આનંદને ભૂલીને વેઠ્યા છે. વસ્તુ તો વસ્તુ રહી છે, હોં! પર્યાયમાં આવું થયું છે, ભાઈ! આહા..! તારા દુઃખની વાતું..

ત્યાં 'ભાવપાહુડ'માં તો આવશે, ભાઈ! તું મરી ગયો ને તારા મરણ પાછળ તારી માના આસું અનંતા સમુદ્ર ભરાય એટલું તારી મા પાછળ રોઈ છે. આહાહા..! સમજાય છે? તારા એટલા મરણ થયા કે મરણ પાછળ (માતાએ એટલા રૂદન કર્યા છે). વીસ-વીસ વર્ષનો જુવાન છોકરો... કીધું ને? .... એની માને કેવું થાતું હશે? એવા મરણ તેં કર્યા, ભાઈ! તારી માના આખુંના રોવાના ટીપા ભેગા કરીએ તો સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર અનંતા ભરાય. આહા..! અનંત કાળમાં શું નથી થયું? કોને અનંતુ ન કહેવું? અને ભાન થાય તો જ અનંતુ જ્ઞાન અને અનંતો આનંદ આવે, કહે છે. એ પણ અનંત છે અને પેલું પણ અનંત છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

અરે..! દુઃખના દાઝ્યા આઠ આઠ વર્ષના રાજકુમારો (કહે છે), એ... મા! મને ક્યાંય શાંતિ નથી. મને હવે જવા દે, બા! તારે એકવાર રોવું હોય તો રો પણ ફરીને મા નહિ કરું હવે, હોં! અમને આત્મા અમારો આત્મા આ ચોર્યાશી લાખમાં દુઃખી છે. ચાર ગતિમાં દુઃખની ઘાણીએ પીલાય છે, મા! રજા આપ, અમારું સાધન વનમાં જઈને કરીએ. આહાહા..! આઠ આઠ વર્ષના બાળક, ધન્ય અવતાર ને! જેને એક મોરપીંછી નાની ને નાનું કમંડળ. આહાહા..! દેખાવ! એવા ચારિત્ર અંદરમાં જેને રમતા હોય છે, એ આઠ વર્ષના બાળક, હોં! એ અંતર્મુહૂર્તે કેવળજ્ઞાન લે! આહાહા..! ભાઈ! બાળક તું ક્યાં છે? ભાઈ! તું બાળક ક્યાં છો, તું વૃદ્ધ ક્યાં છો. તું તો આત્મા છો ને, પ્રભુ! આહાહા..!

કહે છે, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રથી મોક્ષનું સાધન જૈનશાસનમાં કહ્યું છે. આહાહા..! વીતરાગની શિખામણ કહો કે વીતરાગભાવ કહો, એ જૈનશાસન છે. સમજાણું કાંઈ?

आगे इन ज्ञान आदिके उत्तरोत्तर सारपणा कहते हैं :–

ગાથા-૩૧

णाणं णरस्स सारो सारो वि णरस्स होइ सम्मत्तं।
सम्मत्ताओ चरणं चरणाओ होइ णिव्वाणं।।३१।।

ज्ञानं नरस्य सारः सारः अपि नरस्य भवति सम्यक्त्वम्।
सम्यक्त्वात् चरणं चरणात् भवति निर्वाणम्।।३१।।

રે! જ્ઞાન નરને સાર છે, સમ્યક્ત્વ નરને સાર છે;
સમ્યક્ત્વથી ચારિત્ર ને ચારિત્રથી મુક્તિ લહે. ૩૧.

अर्थ :– पहिले तो इन पुरुषके लिये ज्ञान सार है क्योंकि ज्ञानसे सब हेय–उपादेय जाने जाते हैं फिर उस पुरुषके लिये सम्यक्त्व निश्चयसे सार है क्योंकि सम्यक्त्व बिना ज्ञान मिथ्या नाम पाता है, सम्यक्त्वसे चारित्र होता है क्योंकि सम्यक्त्व बिना चारित्र भी मिथ्या ही है, चारित्रसे निर्वाण होता है।

भावार्थ :– चारित्रसे निर्वाण होता है और चारित्र ज्ञानपूर्वक सत्यार्थ होता है तथा ज्ञान सम्यक्त्वपूर्वक सत्यार्थ होता है इसप्रकार विचार करनेसे सम्यक्त्वके सारपना आया। इसलिये पहिले तो सम्यक्त्व सार है पीछे ज्ञान चारित्र सार हैं। पहिले ज्ञानसे पदार्थोंको जानते हैं अतः पहिले ज्ञान सार है तो भी सम्यक्त्व बिना उसका भी सारपना नहीं है, ऐसा जानना।।३१।।

ગાથા-૩૧ ઉપર પ્રવચન

'આગે ઇન જ્ઞાન આદિકે ઉત્તરોત્તર સારપણા કહતે હૈં :-' આ સ્તુતિ, ગાથામાં હોય છે. છોકરાઓ બોલે (એમાં). સારં દર્શનં, જ્ઞાનં નથી આવતું? પણ જ્ઞાન, દર્શન એટલે શું? આપણે ... શ્લોક આવે છે. સ્થાનકવાસીમાં .. હોય ને? એમાં બોલે. ... પછી આ બોલે. સારં દર્શનં જ્ઞાનં, સારં સંયમં એય...! 'શાંતિભાઈ'! શીખ્યા હતા કે નહિ? સારં જિનવર ધમ્મમ્... પછી? સારં. પંડિત મરણ. પણ કહેવું કોને ઇ? ઇ તો ભાષા છે.

મુમુક્ષુ :- બોલતા હતા.

ઉત્તર :- બોલતા હતા, પણ શું બોલે?

અહીં ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે,...

णाणं णरस्स सारो सारो वि णरस्स होइ सम्मत्तं।
सम्मत्ताओ चरणं चरणाओ होइ णिव्वाणं।।३१।।

અર્થ :- 'પહિલે તો ઇસ પુરુષકે લિયે જ્ઞાન સાર હૈ...' સમ્યક્ આત્માનું સ્વસંવેદનજ્ઞાન સાર છે. આહાહા..! કહો, આ પૈસા સાર છે ને શરીર સારું સાર છે ને આબરૂ મોટી મેળવી એ સાર છે, એમ કંઈ અહીં નથી કહ્યું. ધૂળમાંય સાર નથી એમાં. એમ હશે? 'મલૂકચંદભાઈ'! આહા..! કહે છે, અરે..! જ્ઞાન ચૈતન્યપ્રભુ સર્વજ્ઞસ્વરૂપી ભગવાને જોયો એનું જ્ઞાન, એનું જ્ઞાન તે આ જગતમાં સાર છે અને એ જ્ઞાન તે સમકિતસહિત હોય. અહીં મૂળ તો વજન સમકિતનું દેવું છે. સમજાણું કાંઈ?

'પહિલે તો ઇસ પુરુષકે જ્ઞાન સાર હૈ...' ઇ જ્ઞાન કોણ? આ ભણવું-બણવું એ જ્ઞાન નહિ. આ કેળવણીનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન હશે કે નહિ? ત્યારે શું કરવા તું ભણવા જાય છે? ભણે છે શું કરવા? અહીંથી તું ત્યાં ભણવા માટે જવાનો. એય..! 'સુરેશ'! તારો બાપ કહે, જા બીજે. જાવું પડશે. આહાહા..! કહે છે કે ઇ સંસારી કેળવણીનું જ્ઞાન તો સાર નથી પણ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન પણ સાર નથી. સાર તો ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ, એનું સ્વસંવેદનજ્ઞાન (સાર છે). સ્વ નામ પોતાનું, સં નામ પ્રત્યક્ષ. રાગ ને મન વિનાનું ચૈતન્યનું સીધું જે જ્ઞાનને આલંબન છે એ જ્ઞાનને સાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ક્યોંકિ જ્ઞાનસે સબ હેય-ઉપાદેય જાને જાતે હૈં...' જ્ઞાનથી-ભેદજ્ઞાનથી હેય-રાગાદિ અને ઉપાદેય ત્રિકાળી આત્મા, એ જ્ઞાનમાં જણાય છે. માટે તે જ્ઞાનને-આ રીતે ભેદજ્ઞાનને સાર કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? જાતે એટલે જેથી. **'જ્ઞાનસે સબ હેય-ઉપાદેય...'** દેખો! બધું હેય-ઉપાદેય. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્ય આનંદ એ ઉપાદેય છે, આદરણીય છે. એટલે કે એના સન્મુખ થઈને અનુભવ કરવા લાયક છે. એવું જ્ઞાન દ્વારા જણાય. અને રાગાદિ, વિકલ્પ આદિ હેય છે. તે જ્ઞાન દ્વારા જણાય. આત્માના જ્ઞાન દ્વારા એ જણાય. સમજાણું કાંઈ? આહા..હા...!

'ફિર ઉસ પુરુષકે લિયે સમ્યક્ત્વ નિશ્ચયસે સાર હૈ...' ખરેખર તો આત્માને સમ્યગ્દર્શન તે સાર છે. કારણ કે સમ્યગ્દર્શન વિના સમ્યક્ સ્વસંવેદનજ્ઞાન હોય નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ આત્માને **'સમ્યક્ત્વ નિશ્ચયસે સાર હૈ...'** 'सारो वि णरस्स होइ सम्मत्त' 'णाणं णरस्स सारो सारो वि णरस्स होइ सम्मत्तं।' ઇ આવ્યું ને? મનુષ્યને જ્ઞાન પણ (સાર છે). 'वि' શબ્દ પડ્યો છે ને? 'अपि' 'अपि' માં જોર નાખ્યું છે. **'નિશ્ચયસે સાર હૈ...'** સમ્યગ્દર્શન સાર (છે). એટલે કે આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદ, એની અંતરમાં જ્ઞાન થઈને પ્રતીતિ-શ્રદ્ધા કરવી એ સમ્યગ્દર્શન વીતરાગ માર્ગમાં સાર છે. સમજાણું કાંઈ? આટલા છોકરા થયા ને આટલા પૈસા થયા ને આટલી આબરૂ વધારી માટે સાર છે, ધૂળેય નથી. બધા હેરાન થવાના રસ્તા છે.

સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ એમણે કહ્યું, સાર તો સમ્યગ્જ્ઞાન, ભેદજ્ઞાન સાર છે. રાગ હેય છે, ત્રિકાળ સ્વભાવ ઉપાદેય છે. ઇ જ્ઞાન-ભેદજ્ઞાનથી જણાય છે. અને તે જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન વિના હોય નહિ. સમજાણું કાંઈ? દર્શનપાહુડ છે ને? આ મુખ્ય સમ્યગ્દર્શનનો અધિકાર છે ને! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ઉસ પુરુષકે લિયે સમ્યક્ત્વ નિશ્ચયસે સાર હૈ ક્યોંકિ સમ્યક્ત્વ બિના જ્ઞાન મિથ્યા નામ પાતા હૈ,...' લ્યો. આહાહા..! શાસ્ત્ર ભણેલો હોય પણ સમ્યગ્દર્શન વિના એ જ્ઞાન મિથ્યાજ્ઞાન છે, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપ દેવાધિદેવ પોતે આત્મા છે. એવો સ્વભાવ એનો પૂર્ણ (છે). એનું ભાન થઈને પ્રતીતિ (થવી) એ સમ્યગ્દર્શન સાર ચીજ છે. સમ્યગ્દર્શન સાર તો ઘણાય બોલે પણ તેથી સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને? દેવ-ગુરુ-ધર્મની શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા (તે સમ્યગ્દર્શન), થઈ રહ્યું. 'જાદવજીભાઈ'! ઇ સમકિત નથી, એ તો મિથ્યાત્વ છે. પરના લક્ષવાળું જ્ઞાન, એને માનવું કે સમકિત છે, એ તો મિથ્યાત્વ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

એ સાર ગોતો દુનિયામાં તો કહે છે કે પહેલું સમ્યગ્જ્ઞાન પામ. અને એ સમ્યગ્જ્ઞાન પણ સમ્યગ્દર્શન વિના હોય નહિ માટે સમ્યગ્દર્શન સાર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અગિયાર અંગ ભણ્યો, નવ પૂર્વ ભણે પણ એ પરલક્ષી જ્ઞાન તે સમ્યગ્દર્શન વિનાનું મિથ્યાજ્ઞાન છે. આહાહા..! કારણ કે એમાં રાગથી ભિન્ન પડીને આત્માનું ભાન અને વિવેક આવ્યો નથી. વિવેક વિનાનું જ્ઞાન તેને જ્ઞાન કહેતા નથી. આહાહા..! આ વિવેક, હોં! સમજાણું કાંઈ? એવો માર્ગ દુનિયાને લાગે કે આ અણઅભ્યાસી ચીજ આવી મોંઘી અમને લાગે છે. એનો બીજો કોઈ રસ્તો હળવો હશે? હળવો કહો કે ઊંચો કહો કે જે છે ઇ આ છે. આહા..! જે સત્ છે ભગવાનઆત્મા અને એ સત્નો સ્વભાવ સત્તાસ્વરૂપ છે, હોવાવાળો (છે). અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદ, ... ફેલાવ છે. જેમાં આનંદ અને જ્ઞાનનો ફેલાવ પડ્યો છે. બેહદ સ્વભાવ છે. એવો આત્મસ્વભાવ એમાં અંતરમાં પ્રતીતિ અંતર્મુખ થઈને (થવી), આ વસ્તુ છે એમ ભાન થઈને શ્રદ્ધા થવી એ સમકિત જગતમાં ભગવાન ત્રિલોકનાથ કહે છે કે સાર છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? દ્રવ્યલિંગ અનંત વાર ધાર્યા, પંચમહાવ્રત લીધા એ કાંઈ સાર નથી, એમ કહે છે. સમજાણું? દિગંબર સાધુ થયો, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ એવા નિરતિચાર વ્યવહારના (પાળ્યા), એ કંઈ સાર નથી. કારણ કે રાગ વિનાનો આખો આત્મા, એની તો અશાતના થઈ છે. અને વિકલ્પનો આદર થયો છે. જેમાં સમ્યગ્દર્શનમાં આખો આત્મા આદરણીય થાય છે અને એ વિકલ્પ જ્ઞાનમાં હેય જણાય છે. એવું સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન સહિતનું તે સાર છે. લ્યો, આ સમજાય છે કાંઈ? 'મોહનલાલજી'! તમે પૂછ્યું હતું ને? કે શું કરવું? આ કરવાનું છે. સુખને માટે ઉપાય શું? નહોતું પૂછ્યું? આ, ઉપાય આ છે. આહાહા..!

આત્મા વસ્તુ ભગવાન જેમ કહે છે એવું પહેલું જાણી, ઓળખી અને પછી સ્વસન્મુખ થઈને સમ્યગ્દર્શન કરવું એમાં જે જ્ઞાન થાય એને અહીં સાર (કહે છે) અને સુખનો ઉપાય આ

છે. બીજો કોઈ સુખનો ઉપાય છે નહિ. સુખ એટલે પૂર્ણ મોક્ષ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? દુનિયાને પરોપકાર કરવા, દુનિયાને સહાય દેવી, આમ કરવું માટે આત્માનું હિત થશે. બાપા! એમ નથી.. આહા..હા....! રાગ વિનાનો ભગવાન નિષ્ક્રિય (છે). રાગની ક્રિયા અપેક્ષાએ. એવો ચૈતન્યબિંબ પ્રભુ છે ને! ભગવાનની વીતરાગમુદ્રા દેખીને પણ એણે આમ વિચારવું જોઈએ. ભગવાન આમ વીતરાગ સ્થિર બિંબ પડ્યા છે, એવું મારું સત્ત્વ રાગથી ભિન્ન, રાગની પરિણતિ પર્યાયથી જુદો શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ, એનું સમ્યગ્દર્શન, એનું જ્ઞાન કરીને સમ્યક્ થવું અને એ સમ્યગ્દર્શન સહિતનું જ્ઞાન તેને સાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! પહેલું આ લીધું પછી ચારિત્ર સાર લેશે. સમજાણું કાંઈ? કેમ?

'સમ્યક્ત્વ બિના જ્ઞાન મિથ્યા નામ પાતા હૈ,...' આહાહા..! આનંદસ્વભાવ ભગવાનઆત્માનો છે. અતીન્દ્રિય આનંદની કાતળી. એને ચૂસવો-અનુભવ કરવો. એ અનુભવમાં જે પ્રતીત થાય તે સાર છે. સમજાણું કાંઈ? **'સમ્યક્ત્વસે ચારિત્ર હોતા હૈ...'** છે ને? જુઓ! **'सम्मत्ताओ चरणं' 'सम्मत्ताओ चरणं'** ત્રીજું પદ છે. અને એ સમકિત હોય તો ચારિત્ર થાય. સમકિત વિના ચારિત્ર હોય નહિ. સમજાણું કાંઈ? સંપ્રદાયવાળાને તો સમકિત વિના બધું કરો એ મિથ્યા (છે), એટલું સાંભળવું ફાવતું નથી. હજી સમકિત કોને કહેવું એક કોર રાખો. આપણા મહારાજ બધા તપસ્યા કરી ગયા, અપવાસ કરી ગયા, ચારિત્ર પાળી ગયા, એને સમકિત નહોતું? પણ સાંભળને! સમકિત નહોતું પણ સમકિત કોને કહેવું એનું ભાન નહોતું. એય..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ક્રિયાઓ પહેલી. રાગ. આહાહા..!

જેવું એનું સ્વરૂપ છે, ભગવાનઆત્માનું, એ પૂર્ણ વીતરાગ (છે). રાગથી હલે નહિ એવો એ સ્વભાવ છે. એવો વીતરાગબિંબ ચૈતન્ય આખો આ આત્મા (છે), એવું જ્ઞાન થઈને પ્રતીતિ થવી એ જગતમાં ભગવાન કહે છે કે સાર છે. ભલે જ્ઞાન ઓછું હોય. સમજાવતા આવડતું પણ ન હોય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'સમ્યક્ત્વ બિના જ્ઞાન મિથ્યા નામ પાતા હૈ, સમ્યક્ત્વસે ચારિત્ર હોતા હૈ ક્યોંકિ સમ્યક્ત્વ બિના ચારિત્ર ભી મિથ્યા હી હૈ,...' ઓલા જ્ઞાનને મિથ્યા કહ્યું, આ ચારિત્ર મિથ્યા કહ્યું. જેને આત્મા અંદર નિર્વિકલ્પ અનુભવની પ્રતીતિ નથી એ વિનાના વ્રત ને ક્રિયાકાંડ કરે એ બધા વૃથા એકડા વિનાના મીંડા છે. સમજાણું કાંઈ?

ભજનમાં ઘણા દાખલા આપ્યા છે. ભજનાવલી ચોપડી છે ને? ઇન્દોરથી છપાણી છે ને. ઘણા ભજનો (આપ્યા છે). દ્યાનતરાય ને દૌલતરાય ને ભૈયા ભગવતીદાસના. એમાં 'અધ્યાત્મસંગ્રહ' છે. પાણી વિનાનું સરોવર, બીમ વિનાનું મકાન, હેઠે થડ વિનાનું ઝાડ એમ સમ્યક્ત્વ વિનાનું બધું થોથા છે. સમજાણું કાંઈ? આહા..! પતિ નથી ને પછી શણગાર પહેરે ને આ ટીલા કરે ને આમ કરે, કોને બતાવવું છે તારે? પતિ તો છે નહિ. આહાહા..! એ તારા

ટીલાટપકા કરવા નકામા છે. એમ સમ્યગ્દર્શન વિના ભગવાનની પૂજા ને ભગવાનના ભજન એ બધું મોહ ભોજન છે, એમ કહે છે. 'અનુભવ પ્રકાશ'માં. આહાહા..! જંગલમાં જેમ હરણિયા (રહે) અને ગામમાં જેમ કૂતરા-શ્વાન (રહે), બેય સરખા છે, કહે છે. આહાહા..! આવે છે કે નહિ એમાં? 'અનુભવ પ્રકાશ'માં. ગામમાં શ્વાન, જંગલમાં મૃગલા રહે એમ આત્મા પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પની ક્રિયાકાંડથી તદ્દન ભિન્ન છે, એવું જેને ભાન નથી એ ભાન વિનાના, અનુભવ વિનાના કહે છે, ગામના શ્વાન અને બહારના મૃગલા, એના જેવા છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- શ્વાન એટલે કૂતરા?

ઉત્તર :- કૂતરા, શ્વાન એટલે કૂતરા. શ્વાનનો અર્થ છે ને કાંઈક? આ કૂતરા નથી કહેતા? કૂતરા એટલે કુસંસારથી તર્યા એ કૂતરા. એમ કહે છે. સંસારથી તર્યા એ ધૂળે નથી તર્યા. એમ કહે છે. નાની ઉંમરમાં સાંભળ્યું હતું. પોથી તર્યા કૂતરા. એમ કે કૂતરાનો નંબર છેલ્લો હોય. આવા ને આવા. નાની ઉંમરમાં સાંભળતા. ધૂળેય નથી બિચારા. ઇયળ પડે, આ માથા સડે. ઇયળુના. આમ આમ કરતા. આર્તધ્યાન કરીને ક્યાંય મરીને બિચારા (જાય), વળી પાછા કૂતરા થાય, મૃગલા થાય. આહાહા..! પશુની જાતિ પામે બિચારા. બહુ માંસ આદિ ન હોય.

તરણના ઉપાય ભગવાને જે કીધા એ તો આત્મા, એનું સમ્યગ્દર્શન, એનું જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન સહિત ચારિત્ર (તે છે). સમ્યગ્દર્શન વિનાના વ્રત ને તપ ને... અહીં ચારિત્ર કીધું ને? **'સમ્યક્ત્વસે ચારિત્ર હોતા હૈ ક્યોંકિ સમ્યક્ત્વ બિના ચારિત્ર...'** એમ. ચારિત્ર હોય નહિ પણ લોકો કહે છે ને? અમે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યા, પાંચ મહાવ્રત અંગીકાર કર્યા, દીક્ષા લીધી. બધું મિથ્યા છે. દખ્યા છે, દીક્ષા નથી. સમજાણું કાંઈ? સમકિત વિનાના ચારિત્ર.. સમકિત એટલે કે દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાના વિકલ્પથી પણ પાર નિર્વિકલ્પ અંદર વેદન થઈને પ્રતીતિ થવી એવું જે સમ્યગ્દર્શન એ વિનાના વ્રત ને તપના એકડા વિનાના મીંડા પણ લખ્યા છે. ઘણા દાખલા આપ્યા છે. એકડા વિનાના મીંડા છે. રણમાં પોક મૂકવા જેવી વાત છે. આહાહા..! સમજાણું? બધા માને છે. શું કરે? ... બીજું સાંભળ્યું નથી, માર્ગ બીજો શું છે, ક્યાં વળવું ને ક્યાંથી ખસવું એ વાત સાંભળવા મળી નથી એટલે ત્યાં રોકાઈ ગયા. સમજાણું?

'ચારિત્રસે નિર્વાણ હોતા હૈ.' લ્યો. પહેલું મિથ્યા કીધું. સમકિત વિનાનું જ્ઞાન મિથ્યા અને સમકિત વિનાનું ચારિત્ર મિથ્યા. પણ **'सम्मत्ताओ'** સમકિત સહિતનું જ્ઞાન અને સમકિત સહિતનું ચારિત્ર એ મુક્તિનું કારણ છે, નિર્વાણનું કારણ છે. સમજાય છે કે નહિ? ... માર્ગ એવો છે ભગવાનનો. થોડા દિ', એક-બે દિ'માં તો એવું લાગે, આ શું કહે છે? વીતરાગનો માર્ગ આ છે, ભાઈ! પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ ઇન્દ્રોની સમક્ષમાં, ગણધરોની સમક્ષમાં આ વાત કહેતા હતા, એ વાત અહીં 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

ભાવાર્થ :- 'ચારિત્રસે નિર્વાણ હોતા હૈ ઔર ચારિત્ર જ્ઞાનપૂર્વક સત્યાર્થ હોતા હૈ...' સાચા જ્ઞાનપૂર્વક ચારિત્ર સાચું હોય, એમ કહે છે. **'તથા જ્ઞાન સમ્યક્ત્વપૂર્વક સત્યાર્થ હોતા હૈ...'** પહેલા

મિથ્યા, મિથ્યા કીધું હતું ને? એની સામે સાચું સાચું કહ્યું (કીધું). ચારિત્ર નામ સ્વરૂપની અંદર રમણતા, આનંદની લહેરતા, આનંદના હિલોળા અંદરમાં ઊઠે, અતીન્દ્રિય આનંદના હિલોળા ઊઠે એને ચારિત્ર કહે છે. આહાહા..! લોકો કહે છે કે ચારિત્ર તો મીણના દાંતે ચણા ચાવવા, બાપા! એવું દુઃખ હશે ચારિત્ર? ભાન ન મળે હજી ચારિત્ર કોને કહેવા. મીણને દાંતે લોઢાના ચણા ચાવવા, બાપા! દુઃખ હશે.

ચારિત્ર એટલે અંતરના આનંદના હિલોળા ઊઠે અંદરથી, આનંદના ઉભરા (આવે) એવું ચારિત્ર, એનાથી મુક્તિ થાય. એ ચારિત્ર જ્ઞાનપૂર્વક સાચું હોય. સાચું સ્વસંવેદનજ્ઞાન હોય તો એ ચારિત્ર સાચું હોય. અને **'તથા જ્ઞાન સમ્યક્ત્વપૂર્વક સત્યાર્થ હોતા હૈ...'** અને એ જ્ઞાન પણ સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ્ઞાન સાચું હોય. સમજાણું કાંઈ? **'ઇસપ્રકાર વિચાર કરનેસે સમ્યક્ત્વકે સારપના આયા.'** લ્યો. એમ વિચારતાં બધામાં સમકિતનું સારપણું આવ્યું. સમજાણું કાંઈ?

'ઇસલિયે પહિલે તો સમ્યક્ત્વ સાર હૈ પીછે જ્ઞાન ચારિત્ર સાર હૈં.' જેથી પહેલું તો સમકિત સાર છે, એમ કહે છે. પછી જ્ઞાન અને પછી ચારિત્ર. **'પહિલે જ્ઞાનસે પદાર્થોંકો જાનતે હૈં અતઃ પહિલે જ્ઞાન સાર હૈ તો ભી સમ્યક્ત્વ બિના ઉસકા ભી સારપના નહીં હૈ,...'** તેથી સમકિત તે આ જગતમાં મૂળ સાર પહેલી ચીજ છે. દર્શનપાહુડ છે ને. એ સમ્યગ્દર્શન એટલે વસ્તુનો પૂર્ણ સ્વભાવ, એનો અંતર અનુભવ થઈને પ્રતીત થવી એને સમ્યગ્દર્શન અને એને સારમાં સાર કહેવામાં આવે છે. એ સહિત જ્ઞાન અને ચારિત્ર હોય તો સાર કહેવાય.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)